

Değişim Ve Dönüşüm Vakti mi

— redfer · 29 Şubat 2024

Değişim ve dönüşüm vakti mi ?

(İlyas Kaplan, İlhiyatçı, Araştırmacı, yazar)

Dönüşüm ve değişim, çok sıkça duyduğum ve nerdeyse merkezimde olan iki kelime. Dönüşüm; olduğundan başka bir biçime ya da duruma girme hali. Değişim; belli bir süreç içinde yer alan değişikliklerin tümü.

Gerçekte değiştirmek bir karardır ve dönüşüm ise akılda kalan sonuçtur.

Baktığımızda... Dünya değişmez dönüşür. Döngüsü ile mevsimlere dönüşür. Doğası dönüşür. Gökyüzü dönüşür. O sakın denizler dalgaya dönüşür. Değişim hep bizimle olandır ama dönüşüm kendiliğinden oluyor.

Değişim birazda kendiliğinden olan dönüşüm ise gerçekten karar verdiğinizde ve emin olduğunuzda olan. Dünya biz istesek de istemesek de değişiyor ve ona uyumlanarak dönüşümle katkıda bulunmamız gerekiyor.

Değişim hep vardır. Dönüşüm ise sende, onda, bizde olanlardır.

Görünmeyen âlemi de görülen âlemi de aynı şekilde bilir. 1 Allah Teâlâ, bilgisi, kudreti ve iradesinin tezahürünü beyan sadedinde sonraki ayette şöyle buyurmuştur:

“İnsanı önünden ve ardından takip eden melekler vardır. Allah’ın emriyle onu korurlar. Şüphesiz ki bir

kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmeyiz. Allah, bir kavme kötölük diledi mi, artık o geri çevrilemez. Onlar için Allah'tan başka hiçbir yardımcı da yoktur." 2
Âdetullah'ın değişmesinin mümkün olmadığı bildirilmiştir. Âdetullah ile ilgili ayetlerin çoğunda, bilhassa geçmiş ümmetlerin müşriklerine, dünyevî ve uhrevî ceza tayininde carî bulunan ilâhî kanun tebliğ edilmiştir.¹¹

İlâhî âdetler, kevnî ve ilâhî sünnetlerdir. Tabiat kanunları Âdetullah'tır Kevnî sünnetler, Allah'ın genel hikmeti gereği değişmez.¹² řu kadar ki bazı kere özel tercih hikmeti gereği Cenâb-ı Allah sebebi veya tesiri yok eder. Sebepsiz veya alışılmamış sebeplerle müsebbibâtı yaratır; böylece âdât-ı İlahiyye haricinde harikulâde olaylar yaratır.

Kevnî sünnetlerin veya tabiat kanunlarının koyucusu olan mutlak yaratıcı, harikulâdeye has olan birtakım kanunlar koymaktadır. İşte o kanunlara göre, bazen insanlar aracılığıyla birtakım harikulâde olaylar meydana gelebilir.

Cenâb-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'de Âdetullah'ı ve hikmetlerini zikrederek Müslümanlara, daha önce bilmedikleri her şeyin varlığını bildirdi ve kendisinin yaratıklar üzerinde kanunları olduğunu haber verdi.

Bilindięi üzere Allahü Teâlâ, bazı ayetlerde kanunlarını açıkça göstermiştir. Bazan sebebi bir ayette, onun sonucunu da diğer bir ayette zikretmiştir. O, geçmiş milletlerin haberlerini zikrederken genellikle âdetini zımnen göstermiştir. Âdetullah'ı izah eden ayetlerden bazıları şunlardır:

"Biz bir Resul göndermedikçe, hiçbir kimseye azap edecek deęiliz." 13

"Allah, bir topluma verdiği nimeti, onlar kendilerinin (iyi) hâlini (fenalığa) çevirmedikçe bozmaz."¹⁴

Yüce Allah uçsuz bucaksız gökleri var etmiş, bir denge içinde varlıklarını devam ettirmelerini sağlamış, yeryüzünü insanların hayatlarını sürdürmelerine, ihtiyaçlarını gidermelerine uygun bir şekilde yaratmıştır.

Göklerde ve yerdeki delilleri göremeyenler, O'nun birliğini, öldükten sonra dirilişi inkâr etmekte, ilk defa var edenin ikinci defa da var edebileceğini düşünmemektedirler. Oysa O'nun kudret ve iradesi gibi bilgisi de bütün varlık âlemini kuşatmıştır.

Allah kötölük yapar mı?

Allah, kimseye kötölük ve haksızlık etmez. O mutlak anlamda âdildir ve merhametlidir. Kâinatın sağlam esaslara bağlı kalması, düzen ve denge içinde süresinin sonuna kadar varlığını koruması için şaşmayan kanunlar koymuş ve böylece kâinatı insanın hizmetine vermiştir. İnsanı da kendisine ibâdet etsin diye yaratmış ve bu manayla onu çok şerefli bir düzeyde tutmuştur.

Kâinatta yer alan eşyadan her biri yaratıldığı gaye doğrultusunda hizmetini verirken, insanoğlu hilkatinin anlam ve hikmetini düşünmeden ayrı bir hayat yolu seçip ilâhî düzen ve dengenin dışına taşarsa, Allah'ın koyduğu yaratılış ve hayat kanunları tarafından cezalandırılır. İşte Allah'ın bir kavim ya da millete kötölük etmeyi irâde buyurmasının bir bakıma yorumu budur.. Yani bir cezalandırmadır...

Hatırlatalım ki günahkâr insanın önünde derin uçurumlar vardır. Nefsine hâkim olmayanları, acı sonuçlar beklemektedir. Hilkat kanununun bağlı bulunduğu gaye ve amaç çizgisinden sapanın, yolunun üzerinde birçok tehlikeler pusu kurmuştur. İman ile küfür arasında bocalayıp kararsızlık içinde zikzak çizenlerin yolu, Allah'tan başkasına uzanmaktadır. 9

Ayetten anlaşıldığına göre Yüce Allah'ın görevlendirdiği melekler kullarını takip etmekte, onların yapıp ettiklerini kayıt altına alıp korumaktadırlar. Çünkü O, insanları sorumlu varlıklar olarak yaratmış, bunun için de onları kendi sınırları dâhilinde irade sahibi kılmıştır.

Bu yüzden ilahi bilgi, kudret ve irade karşısında kulların konumlarını, "Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez." 3 şeklinde buyurmuştur. Ayette sözü edilen değiştirme (tağyir), bir şeyi zıddıyla değiştirmek demektir.

Değişim, bir süreç dâhilinde gerçekleşmektedir. Değişim öncelikle düşüncede başlamakta, düşüncede değişimi duygularda değişim takip etmektedir. Davranışın değişmesi ancak duygu ve düşünce değiştiği takdirde mümkün olmaktadır.

Davranışların değişmesi ile toplumsal anlamda değişime götüren bir yola da girilmiş olmaktadır.

Düşünce, duygu ve davranışın karakterine göre söz konusu değişim olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilmektedir.

Ayet, hem olumlu hem olumsuz, iki değişimi de içermektedir. Olumsuzundan başlarsak; bu, bir kavmin iyi durumunun işledikleri kötülüklerden dolayı kötüye dönüşmesidir. Yani onlar imanı küfür, taati isyan, şükürü de nankörlükle, güzel hâlleri çirkin hâllerle, salih amellerini ve fıtri melekelerini zıtlarıyla değiştirdiklerinde Allah sahip oldukları nimetleri ellerinden almaktadır.

Ayette sözü edilen değişim, toplumun tamamının değişimi ile olabileceği gibi toplumun bir kesiminin değişimi ile de olabilir. Nitekim Kur'an'da şöyle buyrulmuştur:

"Sadece içinizden zulmedenlere erişmekle kalmayacak olan bir azaptan sakının ve bilin ki Allah azabı çetin olandır."4

Uhud Savaşı'nda okçular Hz. Peygamber'in durmalarını emrettiği tepeyi terk etmişler, onların tepeyi terk etmesi de ordunun mağlubiyetine zemin hazırlamıştı. Ancak Allah değişimin olumsuz sonuçlarından ona sebep olmayan ve görevini yerine getirenleri sorumlu tutmaz; aksine bu münasebetle onların ecrini artırır.

Gerçek şu ki ayette genelde cari olan ilahi kanun beyan edilmiştir. Bu, musibetlerin sadece günah işleyenlerin başına geleceği anlamına da gelmez. Varlık âlemindeki ilahi tasarruflarda idrakimizin ötesinde hikmetler olabilir.5

Olumlu değişime gelince; bir toplumun kötü durumunun, yapacakları iyiliklerle, iyiye dönüşmesidir. Yani masiyeti terk edip taate yöneldikleri takdirde onların şekavetleri saadete dönüşecektir. Düşmanlarının önünde hezimete düşen bir toplum, kendini ıslah ettiğinde, birbirine sırt dönmekten vazgeçip Hak'ta birleştiğinde zafere erişecektir.

Değişimde insanın rolünü ifade eden bu ilkeye, başka bir surede somut tarihî örnekler eşliğinde tekrar yer verilmiştir.6

Bu örneklerin ilki Mekke müşrikleridir. Onlar açlık ve korkudan emin kılınmış, kendilerine peygamber olarak Hz. Muhammed (s.a.s.) gönderilmişti. Ancak peygamber onları tevhide davet ettiğinde onu

reddettiler, akrabalık bağlarını dahi gözetmeksizin ona ve ona tabi olanlara düşmanlık ettiler. Sonunda Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti ile bu nimetten mahrum kaldılar. Söz konusu tutum ve davranışlarının karşılığını, ilk olarak Bedir'de aldıkları mağlubiyetle gördüler. Davet sürecinin sonuna gelindiğinde ise Arap Yarımadasındaki varlıklarını yitirdiler, kudret ve hâkimiyetlerini, şöhret ve itibarlarını kaybettiler.

Yüce Allah kullarına duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirebilme imkânı vermiştir. O hâlde insana düşen, bu mümkün alana dikkatini teksif etmektir. Bu açıdan, sürekli şartlardan şikâyet edip sızlanarak ya da bir kurtarıcı beklentisi içinde kendini avutarak bir türlü harekete geçip yapabileceklerini yapmama gibi tutumların yersizliği de anlaşılmaktadır.

Üstelik insanın sahip olduğu imkânı doğru yönde kullanmasının, büyük değişimleri tetiklemesi de olasıdır. Öte yandan klasik tefsirlerde yukarıdaki ayet tefsir edilirken, genellikle ayetin ilk cümlesi ve o cümlede geçen melekler ile onların özellikleri hakkında sayfalarca bilgi verilmiş; ancak ayetin ikinci cümlesi üzerinde çok fazla durulmamıştır.

Değişimin gündemde olmadığı bir zamanda yaşayan toplumlar için bu doğal karşılanabilir. Ancak günümüz dünyasında değişim, Müslümanların gündeminde önemli bir yer işgal etmektedir. Onlar bir taraftan hayatın çeşitli alanlarındaki hızlı değişimler karşısında sahil İslam inancına, vazgeçilmez temel değerlere bağlı kalma ve bir kimlik bunalımından kendilerini koruma zorunluluğu ile karşı karşıyadırlar. Diğer yandan İslam'ı temsil sorumluluğunu yerine getirmek için değişimleri, kendilerini sürekli aşağılara çeken yanlış düşünce, duygu ve davranışların farkına varıp onları terk etmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla ayet, birinci türdeki gibi olumsuz bir değişimden sakındırma; ikinci türdeki şekliyle olumlu bir değişimi ise teşvik içermektedir. Her iki hâlde de değişim insandan başlamaktadır.

İnsanın değişimi, toplumsal değişimin temel dinamiğini teşkil etmektedir. Olumlu değişim; bir toplumun kötü durumunun, yapacakları iyiliklerle, iyiye dönüşmesidir. Yani masiyeti terk edip taate yöneldikleri takdirde onların şekavetleri, saadete dönüşecektir.

Onlar da peygamberi inkâr ettiklerinden, nimetlerin kadrini bilmediklerinden helak edilmişlerdi.⁷ Hem Mekke müşrikleri hem de Firavun kavmi ve benzerleri, Allah'ın razı olmadığı önceki hâllerini daha da kötüsüyle yani ilahi gazaba sebep olacak hâller ile değiştirmişlerdi.

Bu âdetin böyle olması, bütün bunların başlarına gelen cezaların ve ikabın böylece kendi amellerine, dayanması şu iki sebep ile ki, Allah Teâlâ bir kavme, bir topluma ihsan ettiği nimeti durup dururken değiştirecek değildir. Ta onlar kendilerindekini değiştirincede kadar.

Yani onlar o nimete erdikleri zaman kendilerinde o nimete sebep ve vesile olan fitri misakı, ahlâk ve güzel amelleri, kendileri bozup değiştirincede kadar, huylarını değiştirincede kadar Allah'ın o nimeti değiştirmesi, Allah'ın âdetlerinden değildir.

İlâhî âdet kişisel sebeplere dayalı olarak verdiği nimetin değişmesini de yine kişisel huyların ve davranışların değişmesi sebebine bağlamıştır. Ki insanın sorumluluğu da buna dayanır. Sebeplerin birincisi işte budur.

İkincisi de Allah kesinlikle her şeyi işittir ve bilir. Çünkü Allah herkesin içyüzünü bilir, ne söylediğini de işittir. Onun gözünden hiç kimse bir şey kaçıramayacağı için, O da ona göre hesaba çeker.

Şu halde akıl ve irade, küfür ve iman, ahlâk ve amel gibi kişisel sebeplere bağlı olan nimetlerin dışındaki

doğrudan doğruya alınıp verilen nimetler bu konunun dışındadır. Hiç şüphe yok ki, bu konuda bütün kişisel sebeplerin kıymeti, nimet veya nimet sayılan şeylerin gerçek yüzünü tanıtan âyetleri tanıyıp tanımamaktan ileri gelmektedir.

Bir kimsenin kendi fitratını ve fitratla ilgili ahdini bozması ve kendisine varid olan sezgi ve delillerin yardımıyla hakkı duymaması ve duymak istememesi elindeki nimetin değişmesine sebep olur. Yine bir kavmin kendi içinde veya dışında bulunan ve kendilerine ilâhî ahkamı tebliğ eden hak rehberlerinin davetini duymak ve tanımak istememesi, toplumsal şuur ve zihniyetlerinde öyle bir bozukluktur ki, bu da onların ellerindeki nimetlerin değişmesine ve elden çıkmasına sebep olur. 10

Buna göre, kötünden iyiye doğru değişim mutlaka olmalıdır. Eğer bu değişim olmazsa, bu değişimin bıraktığı boşluğu ilâhî ceza doldurmaktadır. Değişimsizliğin getireceği ilâhî cezayı geri çevirmek mümkün olmadığı gibi bu konuda yardım almak da mümkün değildir.

Allah'ın ilmine göre gizlice yapılan işlerle açıkça yapılanlar, gecenin karanlığında kendini saklayan kimse ile gün ışığında ortalıkta dolaşan kimse aynıdır. Gecenin karanlıklarına sığınan kimse Allah'ın takdirini kendinden savamadığı gibi gün ışığında koruyucularıyla dolaşan kimse de onun takdirini önleyemez. Esasen soruda geçen ayet, insanlar için konulmuş zahirî ve batinî "âdetullah" denilen hayat kanunları hatırlatılıyor. Şüphesiz bu kanunlar değişmez. Çünkü bunlar bize uymazlar, biz onlara uymak zorundayız. Hepsi de insanı başıboşluktan, disiplinsizlikten, sorumsuzluktan ve sınırsız hürriyet arzusundan kurtarmaya; hayatımızı asıl gayesine yöneltmemize, fitratımızdaki imân cevherine, ruhumuzdaki Allah duygusuna uygun bir ömür yaşamamıza yöneliktir.

O bakımdan bir kavim, bir topluluk, bir millet veya bir aile, hayat kanunlarını bilir, yaratılışının hikmetini anlar, her şeyin belli bir ölçüye göre yaratıldığına inanır ve öylece izlediği yolu ve arzuladığı hedefi ilâhî hoşnutluktan yana belirlerse, mutlu olur ve her iki âlemde de Allah'ın rahmet ve yardımına lâyık görülür. Uymayanlar ve belirtilen çizgiden sapanlar ise, mutsuz olurlar. O yüzden kendilerini ilâhî azaba sürüklenme basiretsizliği içinde ebedî hayatlarını da karanlığa gömerler.

Unutmayalım ki, varlık âleminde her şey yaratılışındaki plân ve programa göre, bir gaye ve hizmet için yaratılmıştır. O halde her şeyi ancak kendi özelliği doğrultusunda kullandığımız sürece, hem yaşama şansına sahiptir, hem de yaratılışındaki hikmete göre, bize faydalı olur. Onu başka bir amaca çevirdiğimiz zaman, özelliğini kaybetme bedbahtlığına uğrar.

İşte milletler ve aileler de böyledir; var olmalarının hikmetini unuttur, hayat kanunlarını dinlemez bir düzeye gelirlerse, verimsiz, hatta zararlı olmaya başlarlar. Varlık alanında yaşamalarının anlam ve hikmeti kalkar.

Pişmanlık duyup dönüş yapmaz, üzerinde bulunduğu yolun uçuruma uzandığını idrak edip geri dönmezlerse, sonları elem ve hüsrân olur. Zira her şey gibi, insan da hikmetsiz, anlamsız, faydasız yaratılmıştır.

O mutlak anlamda birtakım gaye ve amaçlar için yaratılmıştır. Önüne değişmeyen hayat kanunları konulmuştur. Amacından saptığı, hayat kanunlarını aştığı takdirde ilk tokadı bu kanunlardan yemeğe mahkûmdur.

İlgili âyetle şu inceliklere işaret ediliyor:

Her birimiz birçok müşterek merkezleri bulunan dairelerle çevrilmiş bulunuyoruz. İlk merkez bizden

başlayıp genişler. İçine anayı, babayı, eşi ve çocukları alır. İkinci merkezin içinde ise, akrabalar vardır. Ondan sonrakilerde vatandaşlar, sonuncusunda da bütün insan nesli yer alır.

Bu dünyada Allah'a ve insanlara karşı olan vazifemizi yapabilmemiz için Allah'ın bize bahşetmiş olduğu kudret ve kabiliyeti geliştirmek zorundayız. O bize her şeyi vermiştir. O irademize hükmeden ve ona yol gösteren yüce varlıktır. İnsanlığa ve ondan sonra da Allah'a karşı olan sorumluluğumuzu iyilik ile kötülük ve neyin iyi, neyin kötü olduğu hakkındaki bilgimiz ve inancımız tayin eder.

1-(Rad, 13/1-10.)

2-(Rad, 13/11.)

3- (Enfal, 8/53)

4-(Enfal, 8/25.)

5-(Alusi, Ruhul-Meani, XIII, 116.)

6-(Enfal, 8/53.)

7-(Duhan, 44/25-28.)

8- Dr. Abdülkadir ERKUT

9- Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri

10-(Elmalılı, Hak Dini, Enfal, 8/52 ve 53. ayetin tefsiri)

11-(bk. el-Enfâl, 8/38; el-İsrâ, 17/76-77; el-Fâtır, 35/42-43)

12-(el-Fetih, 48/23)

13-(el-İsrâ, 17/15)

14-(er-Ra'd, 13/11)

15- ÖZLEM ALGÜL

16-Hasan Fehmi KUMANLIOĞLU